

Οι Θρησκείες του Κόσμου

Επιμέλεια έκδοσης: Κρίστοφερ Πάρτριτζ

Εκδόσεις Ουρανός

Οι Θρησκείες του Κόσμου

Οι Θρησκείες του Κόσμου

Επιμέλεια έκδοσης: Κρίστοφερ Πάρτριτζ

Μετάφραση: Βασίλης Αδραχτάς

Εκδόσεις Ουρανός

Original edition published in English under the title "The New Lion Handbook of World's Religions" by Lion Hudson plc., Oxford, England.

Μετάφραση: Βασίλης Αδραχτάς
Επιμέλεια – Διόρθωση: Ευδοξία Μπινοπούλου,
Βασιλική Κνήτου, Μαρία Μπανούση
Σελιδοποίηση: Σπυριδούλα Βονίτη

© Lion Hudson plc., 2005
© Κειμένου: Christopher Partridge, 2005
© Εκδόσεις Ουρανός, 2006
Μαυρομυχάλη 1, 106 79 Αθήνα
Τηλ.: 210 33 02 234, Fax: 210 33 02 098
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

Οι Εκδόσεις Ουρανός είναι κατοχυρωμένη επωνυμία των Εκδόσεων ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

All rights reserved.

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2006,
2.000 αντίτυπα

ISBN: 960-453-043-7

Τυπώθηκε στη Σιγκαπούρη.

*Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.
Απαγορεύεται η αναπαραγωγή, χρήση
ή μεταβίβαση με οποιοδήποτε τρόπο,
ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό ή άλλο,
οποιοδήποτε μέρος της παρούσας έκδοσης
χωρίς την προηγούμενη έγκριση του εκδότη.*

*Τα αποσπάσματα της Αγίας Γραφής
σε μετάφραση προέρχονται από την έκδοση
της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας,
©1997, Greek Bible Society*

*Τα αποσπάσματα του Κορανίου σε μετάφραση
προέρχονται από την έκδοση Το Ιερό Κοράνι,
Εμπειρία Εκδοτική, μπηφ. Πέρσα Κουμούση,
Αθήνα 2002*

*Ευχαριστούμε την Ελληνο-Ινδική Εταιρεία
Πολιτισμού και Ανάπτυξης, και ιδιαίτερα
τον Πρόεδρό της, δρα Δ. Βασιλειάδη.*

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Καθηγητής Veikko Anttonen

Καθηγητής Συγκριτικής Θρησκειολογίας,
Πανεπιστήμιο Τούρκου, Φινλανδία

Δρ Eric S. Christianson

Επίκουρος Καθηγητής Βιβλικών
Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Τσέστερ,
Ηνωμένο Βασίλειο

Καθηγήτρια Diana L. Eck

Καθηγήτρια Συγκριτικής Θρησκειολογίας
και Ινδικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του
Χάρβαρντ, Κέμπριτζ Μασαχουσέτης, ΗΠΑ

Καθηγητής Gavin Flood

Καθηγητής Θρησκειολογίας,
Πανεπιστήμιο του Στέρλινγκ, Σκωτία,
Ηνωμένο Βασίλειο

Καθηγητής Andreas Grünschloß

Καθηγητής Θρησκειολογίας
(Religionswissenschaft), Πανεπιστήμιο
του Γκέτινγκεν, Γερμανία

Καθηγητής Robert Kisala

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Νάνζαν,
Ναγκόγια, Ιαπωνία

Καθηγητής Anthony N. S. Lane

Καθηγητής Ιστορικής Θεολογίας και
Διευθυντής Ερευνών, Θεολογική Σχολή
Λονδίνου, Ηνωμένο Βασίλειο

Καθηγητής Nicholas de Lange

Καθηγητής Ιουδαϊκών και Εβραϊκών
Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ,
Ηνωμένο Βασίλειο

Καθηγητής Mikael Rothstein

Αναπληρωτής Καθηγητής και Πρόεδρος
του Τμήματος Ιστορίας Θρησκευμάτων,
Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης, Δανία

Καθηγητής Lamin Sanneh

Καθηγητής Ιστορίας και Παγκόσμιου
Χριστιανισμού, Πανεπιστήμιο του Γέιλ,
Νιου Χέιβεν, Κονέκτικατ, ΗΠΑ

Καθηγητής Garry W. Trompf

Καθηγητής Ιστορίας των Ιδεών,
Πανεπιστήμιο του Σίδνεϊ, Αυστραλία

Δρ Linda Woodhead

Επίκουρη Καθηγήτρια Χριστιανικών
Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Λάνκαστερ,
Ηνωμένο Βασίλειο

Περιεχόμενα

Πρόλογος 9

Κατανοώντας τη θρησκεία

ΜΕΡΟΣ
ΠΡΩΤΟ

Τι είναι θρησκεία; 10
Φαινομενολογία και Επιστήμη των Θρησκειών 14
Ανθρωπολογία της θρησκείας 19
ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ 20
Κοινωνιολογία της θρησκείας 23
Ψυχολογία της θρησκείας 26
Θρησκεία και κριτική θεωρία 28
Τελετουργία και επιτέλεση 32
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (ΧΑΡΤΗΣ) 34
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ 36

Θρησκευόμενα της αρχαιότητας

ΜΕΡΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΟ

Η θρησκεία πριν από την Ιστορία 38
ΙΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ, ΙΕΡΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ 48
Η χώρα των Αζτέκων και των Ίνκα 50
Το λίκνο του πολιτισμού: η αρχαία Εγγύς Ανατολή 57
Αρχαία Αίγυπτος: η γη του ιερέα-βασιλιά 65
ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟΙ ΝΑΟΙ: ΟΙΚΟΙ ΙΣΧΥΟΣ 72
Τα αρχαία θρησκευόμενα της Ελλάδας και της Ρώμης 74
Οι παλαιοί θεοί: η θρησκεία των Κελτών 89
Οι νορβηγικοί θεοί: τα θρησκευόμενα της Σκανδιναβίας 92
Οι νομάδες των στεπών 96

Αυτόχθονα θρησκευόμενα

ΜΕΡΟΣ
ΤΡΙΤΟ

Κατανοώντας τα αυτόχθονα θρησκευόμενα 100
Μελέτες Περίπτωσης
1η: Τα αυτόχθονα θρησκευόμενα της Ασίας 104
2η: Οι Φόε της Παπούα-Νέα Γουινέας 108
3η: Τα αυτόχθονα θρησκευόμενα της Αυστραλίας 110
4η: Μελανησία 113
5η: Τα αυτόχθονα θρησκευόμενα της Ν. Αμερικής 114
6η: Οι αυτόχθονες της Β. Αμερικής 120
7η: Οι Ινουίτ 123
8η: Ο νορβηγικός σαμανισμός 124
9η: Τα αυτόχθονα θρησκευόμενα της Αφρικής 126
10η: Οι Μπάνγκουα 131
11η: Οι Ζουλού 132

Ινδουισμός

ΜΕΡΟΣ
ΤΕΤΑΡΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 134
Φιλοσοφία 140
Ιερά κείμενα 143
Πεποιθήσεις 146
Λατρεία και εορτές 153
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΥ 156
Οικογένεια και κοινωνία 157
Είμαι ινδουιστής 159
Ο Ινδουισμός στον σύγχρονο κόσμο 160

Τζαϊνισμός

ΜΕΡΟΣ
ΠΕΜΠΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 165
Ιερά κείμενα 171
Πεποιθήσεις 173
Οικογένεια και κοινωνία 178
Λατρεία και εορτές 180
Είμαι οπαδός του Τζαϊνισμού 185
Ο Τζαϊνισμός στον σύγχρονο κόσμο 186

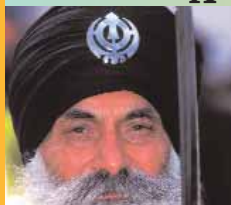
Βουδισμός

ΜΕΡΟΣ
ΕΚΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 188
Ιερά κείμενα 194
Πεποιθήσεις 198
Οικογένεια και κοινωνία 204
ΚΑΟ-ΝΤΑΪ ΚΑΙ ΧΟΑ-ΧΑΟ 208
Είμαι βουδιστής 210
Ο Βουδισμός στον σύγχρονο κόσμο 211

Σιχισμός

ΜΕΡΟΣ
ΕΒΔΟΜΟ

Ιστορική επισκόπηση 216
Ιερά κείμενα 222
Πεποιθήσεις 224
Λατρεία και εορτές 227
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΣΙΧΙΣΜΟΥ 229
Ο ΧΡΥΣΟΣ ΝΑΟΣ 231
Είμαι Σιχ 233
Οικογένεια και κοινωνία 234
Ο Σιχισμός στον σύγχρονο κόσμο 237

Ζωροαστρισμός

ΜΕΡΟΣ
ΟΓΔΩΟ

Ιστορική επισκόπηση 242
Πεποιθήσεις 247
Οικογένεια και κοινωνία 251
Είμαι οπαδός του Ζωροαστρισμού 256
Ο Ζωροαστρισμός στον σύγχρονο κόσμο 258

Ιουδαϊσμός

ΜΕΡΟΣ
ΕΝΑΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 265
Κλάδοι του Ιουδαϊσμού 273
Η ανάπτυξη του Ιουδαϊσμού 276
Η ΔΙΑΘΗΚΗ 280
Ιερά κείμενα 282
Πεποιθήσεις 286
Οικογένεια και κοινωνία 290
Λατρεία και εορτές 294
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΥ 296
Είμαι εβραίος 300
Το Ολοκαύτωμα 301
ΙΣΡΑΗΛ - ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ: ΤΟΠΟΣ ΔΟΚΙΜΗΣ ΓΙΑ ΤΡΕΙΣ ΘΡΗΣΚΕΙΣ 304
Ο Ιουδαϊσμός στον σύγχρονο κόσμο 306

Χριστιανισμός

ΜΕΡΟΣ
ΔΕΚΑΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 311
Ο Ιησούς 317
ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 324
Ιερά κείμενα 326
Πεποιθήσεις 328
Λατρεία και εορτές 334
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ 337
Είμαι χριστιανός 339
Οικογένεια και κοινωνία 340
Ο σύγχρονος Χριστιανισμός
στον μη Δυτικό κόσμο 343
Ο Χριστιανισμός στον σύγχρονο κόσμο 349

Ισλάμ

ΜΕΡΟΣ
ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 356
Η ενότητα και η ποικιλομορφία του Ισλάμ 363
Ιερά κείμενα 368
Πεποιθήσεις 372
Λατρεία και εορτές 376
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ 377
Ο Νόμος του Ισλάμ 381
Επιστήμη, τέχνη και πολιτισμός 384
Οικογένεια και κοινωνία 387
Είμαι μουσουλμάνος 390
Το Ισλάμ στον σύγχρονο κόσμο 391

Τα θρησκευόμενα της Ανατολικής Ασίας

ΜΕΡΟΣ
ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Σοφοί και αθάνατοι: κινεζικά θρησκευόμενα 394
Ο Χριστιανισμός στη σύγχρονη Κίνα 403
Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ 407
Σίνγκου: η παραδοσιακή θρησκεία της Κορέας 408
Ένα ψηφιδωτό παραδόσεων:
ιαπωνικά θρησκευόμενα 410

Η Πίστη Μπαχάι

ΜΕΡΟΣ
ΔΕΚΑΤΟ
ΤΡΙΤΟ

Ιστορική επισκόπηση 421
Ιερά κείμενα 423
Πεποιθήσεις 424
Λατρεία και εορτές 426
Οικογένεια και κοινωνία 427
Είμαι Μπαχάι 429
Η Πίστη Μπαχάι στον σύγχρονο κόσμο 431

Η θρησκεία στον σύγχρονο κόσμο

ΜΕΡΟΣ
ΔΕΚΑΤΟ
ΤΕΤΑΡΤΟ

Εισαγωγή 435
Από τον υπαρξισμό στο μεταμοντερνισμό 435
Νέα Θρησκευτικά Κινήματα 440
Εκκοσμίκευση και ιεροποίηση 445
Είμαι ρασταφarianός 447
Θρησκεία και παγκοσμιοποίηση 449
Ανήκω στους πνευματικούς αναζητητές 451
Θρησκεία και πολιτική 453

Γλωσσάριο 456
Συγγραφείς 483
Ευρετήριο 484
Πηγές 494

Πρόλογος

Ο άνθρωπος του 21ου αιώνα συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο τη σημασία που έχουν οι θρησκείες και οι πεποιθήσεις στον μικρό και περίπλοκο κόσμο μας. Παράλληλα, τόσο η ανάγκη όσο και η επιθυμία για αξιόπιστη και προσιτή γνώση αυξάνονται. Οι θρησκείες έχουν παίξει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στη θεμελίωση των πολιτισμών καθ' όλη τη διάρκεια της Ιστορίας, αλλά επίσης στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις και σε πολυάριθμα σημαντικά γεγονότα της παγκόσμιας σκηνής. Ο ενημερωμένος πολίτης του 21ου αιώνα, είτε τον ενδιαφέρει η παγκοσμιοποίηση των «φωταμενταλισμών», τα θρησκευτικά κίνητρα της μίας ή της άλλης πολιτικής εκδήλωσης, είτε οι όλο και περισσότερο πλουραλιστικές μας κοινωνίες, οφείλει να κατανοεί ως ένα βαθμό τη θρησκευτική πίστη και πρακτική.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια συλλογή από οξυδερκή και εύληπτα κείμενα που κεντρίζουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη και τον εισάγουν τόσο στην Ιστορία όσο και στις πεποιθήσεις και πρακτικές των διάφορων θρησκειών από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι και τον 21ο αιώνα. Τα κείμενα αυτά είναι ακριβή και έγκυρα, καθώς έχουν γραφτεί από ένα διεθνές επιτελείο αναγνωρισμένων ειδικών, και τα θρησκευτικά παρουσιάζονται με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο, αφού συνοδεύονται από πολυάριθμες φωτογραφίες, χάρτες και διαγράμματα. Κατά συνέπεια, ελάχιστες άλλες εκδόσεις αποτελούν τόσο ελκυστική, εύκολα αναγνώσιμη και έγκυρη πηγή γνώσεων για όποιον επιθυμεί να μάθει ορισμένα βασικά πράγματα ως προς τις θρησκευτικές παραδόσεις του κόσμου. Επίσης, ο τόμος που κρατάτε στα χέρια σας είναι κατεξοχήν κατάλληλος για εκπαιδευτικούς και σπουδαστές, καθώς και για τον αναγνώστη ή τον ειδικό που χρειάζεται σαφή, ακριβή και ολοκληρωμένη επισκόπηση των κύριων θρησκευτικών δογμάτων και πρακτικών του κόσμου.

Όλα τα κείμενα του βιβλίου έχουν γραφτεί σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα της έρευνας: ως προς τη μορφή, κάθε επιμέρους θρήσκευμα καταλαμβάνει το δικό του, ιδιαίτερο τμήμα μέσα στο βιβλίο, ενώ τα κυρίως κείμενα συνοδεύουν σύντομα χωρία γραμμένα από «κοινούς» πιστούς, όπου περιγράφεται τι σημαίνει για τους ίδιους η πίστη τους και πώς η ζωή τους διαμορφώνεται από τις πεποιθήσεις τους. Τα «σημειώματα» αυτά φιλοδοξούν να προσφέρουν στον αναγνώστη μια βαθύτερη γνώση των θρησκευτικών

παραδόσεων, καθώς δίνουν την ευκαιρία σε πιστούς από ολόκληρο τον κόσμο να μιλήσουν για τον εαυτό τους. Αν και αντιπροσωπεύουν την οπτική ενός συγκεκριμένου ανθρώπου (με την οποία μπορεί να διαφωνούν άλλοι ομόθρησκοί του), διευκολύνουν τον αναγνώστη να καταλάβει τι σημαίνει να ασπάζεται κανείς την τάδε ή τη δείνα θρησκεία.

Παρότι τα τμήματα του βιβλίου που καταλαμβάνουν τα επιμέρους θρησκευτικά δεν είναι ακριβώς τα ίδια σε έκταση, μια και σε μεγάλο βαθμό έχουν διαμορφωθεί από την έμφαση που δίνουν τα ίδια τα θρησκευτικά, έχει καταβληθεί προσπάθεια ώστε όλα τα τμήματα να περιλαμβάνουν την εξής βασική θεματική: (1) ιστορική επισκόπηση, (2) ιερά κείμενα, (3) πεποιθήσεις, (4) λατρεία και εορτές, (5) οικογένεια και κοινωνία και, τέλος, (6) εξελίξεις στον σύγχρονο κόσμο. Έτσι, διαβάζοντας ένα τμήμα στην ολότητά του θα αποκτήσετε μια καλή εισαγωγική ενημέρωση για τις εξι βασικές πλευρές ενός συγκεκριμένου θρησκευτικού.

Πέρα από τις ξεχωριστές παρουσιάσεις των θρησκευμάτων, το βιβλίο αρχίζει με ένα σημαντικό τμήμα που εξετάζει γενικά τη σπουδή της θρησκείας. Σε αυτό ο αναγνώστης ενημερώνεται για τους κυριότερους στοχαστές στην Ιστορία της σύγχρονης έρευνας των θρησκειών, καθώς και για ορισμένα από τα βασικά ζητήματα και τις επικρατέστερες προσεγγίσεις του τομέα. Παράλληλα, στο τελευταίο από τα κυρίως μέρη του βιβλίου ο αναγνώστης θα βρει μια σειρά από προσεγγίσεις σε φαινόμενα του σύγχρονου κόσμου, όπως η ανάδυση νέων θρησκειών και εναλλακτικών μορφών πνευματικότητας, ο αντίκτυπος του μεταμοντερνισμού στη θρησκεία και οι συνέπειες της εξασθένησης μορφών θρησκευτικότητας που ήταν κάποτε κυρίαρχες (όπως για παράδειγμα του Χριστιανισμού στον Δυτικό κόσμο). Τέλος, το έργο συμπληρώνεται με ένα χρήσιμο γλωσσάριο όπου παραθέτονται οι κυριότεροι όροι που απαντούν στο βιβλίο καθώς και κάποιοι άλλοι, συμπληρωματικοί, χρήσιμοι ωστόσο για τον αναγνώστη που ενδιαφέρεται για τον κόσμο των θρησκειών. Τονίζουμε και πάλι ότι τα κείμενα αυτού του βιβλίου στηρίζονται στην πλέον πρόσφατη έρευνα, που αφορά στους γνωστικούς τομείς που αντιπροσωπεύουν, και υπό αυτή την έννοια αποτελούν σημαντικές εισαγωγές για την παρουσία και το ρόλο της θρησκείας στον σύγχρονο κόσμο.

Κατανοώντας τη Θρησκεία

Μ Ε Ρ Ο Σ
Π Ρ Ω Τ Ο

Τι είναι Θρησκεία;

RUSSELL T. McCUTCHEON

Αν και κανείς δεν είναι απόλυτα σίγουρος για την προέλευσή της, γνωρίζουμε ότι η λέξη «religion» (θρησκεία) προέρχεται από τα λατινικά και πως οι γλώσσες που έχουν υποστεί την επίδραση της λατινικής διαθέτουν λέξεις αντίστοιχες της αγγλικής «religion». Αυτό που κάποτε στη βρετανική βιβλιογραφία ονομαζόταν «συγκριτική θρησκευσιολογία» είναι γνωστό στη Γερμανία ως Religionswissenschaft – συστηματική σπουδή της θρησκείας– και στη Γαλλία ως sciences religieuses, τούτέστιν θρησκευτικές σπουδές. Αν και οι αρχαίες λέξεις στις οποίες ανάγεται η «θρησκεία» δεν είχαν τίποτα κοινό με τις σημερινές της έννοιες –διότι φαίνεται πως προέρχεται από λέξεις που σήμαιναν (α) έχω τεταμένη την προσοχή μου σε κάποια δραστηριότητα (religere) και (β) δένω κάτι σφιχτά (religare)– ο εν λόγω όρος σήμερα περιγράφει πεποιθήσεις, συμπεριφορές και κοινωνικούς θεσμούς που βασίζονται σε αντιλήψεις για κάποια ή όλα από τα ακόλουθα: την προέλευση, το σκοπό και τη σημασία του σύμπαντος, τη μεταθανάτια συνθήκη, την ύπαρξη και βούληση ισχυρών, μη ανθρώπινων όντων, όπως πνεύματα, πρόγονοι, άγγελοι, δαίμονες και θεοί, καθώς και τον τρόπο που όλα αυτά διαμορφώνουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Καθώς τα παραπάνω αναφέρονται σε έναν κόσμο μη ορατό (δηλαδή, μη εμπειρικό) που, κατά κάποιο τρόπο, βρίσκεται έξω ή πέρα από την ανθρώπινη Ιστορία, οι υπο-

Ο ορισμός δεν είναι τέλος, αλλά αρχή. Ορίζοντας κάτι δεν περιορίζεις, αλλά δημιουργείς... Το να ορίσεις, τελικά, δεν ισοδυναμεί με καταστροφή αλλά με κατασκευή, προς όφελος χρήσιμων στοχασμών... Στην πράξη, διαθέτουμε ορισμούς –ασαφείς και ελλιπείς– για κάθε αντικείμενο για το οποίο γνωρίζουμε κάτι... Ας ορίσουμε, λοιπόν, την έννοια του ορισμού ως εξής: προσωρινή κατηγοριοποίηση ενός φαινομένου που μας επιτρέπει να αρχίσουμε την ανάλυσή του.

Μηράϊαν Κ. Σμθ

θέσεις που αποκαλούμε «θρησκευτικές» θεωρείται γενικώς πως αντιτίθενται στους θεσμούς που χαρακτηρίζουμε «πολιτικούς». Επομένως, ενεργούμε υπό το κράτος της ιδέας ότι, ενώ η θρησκεία αποτελεί ζήτημα προσωπικής πεποίθησης που ποτέ δεν μπορεί να διευθετηθεί μέσω της λογικής και του διαλόγου, υποθέσεις όπως η πολιτική είναι παρατηρήσιμες, δημόσιες και άρα ανοιχτές στο διάλογο και στην κριτική.

Η ουσία της «θρησκείας»

Αν και η κοινώς αποδεκτή διάκριση ανάμεσα σε ιδιωτικό και δημόσιο, συναίσθημα και πράξη, αποτελεί καθ' εαυτήν ιστορικό φαινόμενο –γύρω στον 17ο αιώνα εμφανί-

ζονται οι πρώτες μαρτυρίες ότι λέξεις που κάποτε αναφέρονταν στη συμπεριφορά, τη δημόσια εικόνα και την κοινωνική θέση (όπως «ευσέβεια» και «σεβασμός») άρχισαν να λαμβάνουν συναισθηματικό χαρακτήρα ως υποθέσεις προσωπικής τάξεως-, η σύγχρονη αντίληψη ότι όλοι διαθέτουμε έναν εσωτερικό πυρήνα πίστης που εκφράζεται δημόσια στην τελετουργία είναι τόσο διαδεδομένη ώστε σχεδόν κανείς δεν την αμφισβητεί. Αυτή ακριβώς η αντίληψη εμπνέει ένα σύνολο ανθρώπων που θα μπορούσαμε να τους ονομάσουμε «ουσιοκράτες»: και αυτό διότι υποστηρίζουν πως το φαινόμενο «θρησκεία» αναφέρεται στις εξωτερικές συμπεριφορές, οι οποίες εμπνέονται από ένα

Προσκυνητές ανάβουν κεριά φτιαγμένα με βούτυρο από γιак στο σημαντικότερο βουδιστικό κέντρο του Θιβέτ, το Ναό Τζόχανγκ στη Λάσα.

Οι επιτυχίες του Ντέιβιντ Μπέκαμ ως ποδοσφαιριστή τον έχουν καταστήσει σύμβολο στα μάτια πολλών.

εσωτερικό φαινόμενο που το ονομάζουν «πίστη». Υπό αυτή την έννοια, μπορεί όντως κανείς να φανταστεί κάποιον να λέει «δεν πιστεύω στη θρησκεία, αλλά στην πνευματικότητα», βασισμένος στην αντίληψη ότι οι θεσμοί που σχετίζονται με τις θρησκείες –ιεραρχίες, κανονισμοί, τελετουργικά κ.ο.κ.– είναι απλώς δευτερεύοντες και επουσιώδεις· το σημαντικό είναι η εσωτερική πίστη, η εσωτερική «ουσία» της θρησκείας. Αν και η ουσία της θρησκείας, εκείνο το κάτι, δίχως το οποίο κάποιος θεωρείται μη θρησκευόμενος, είναι γνωστό με διάφορες ονομασίες (πίστη, Ιερό, Άγιο, κ.ο.κ.), οι ουσιοκράτες συμφωνούν πλήρως ότι η *ουσία* της θρησκείας είναι πραγματική και παράλληλα μη εμπειρική (τουτέστιν, δεν μπορεί κάποιος να τη δει, να την ακούσει, να την ακουμπήσει κτλ.)· ως τέτοια δεν μπορεί κανείς να τη μελετήσει, μόνο να τη βιώσει από πρώτο χέρι.

Η λειτουργία της «θρησκείας»

Πέρα από την προσέγγιση που ορίζει πως υπάρχει μια εσωτερική εμπειρία η οποία υπαγορεύει τη θρησκευτική συμπεριφορά, οι ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει τον όρο «θρησκεία» για να ερμηνεύσουν παράδοξες

εκφάνσεις της παρατηρήσιμης ανθρώπινης συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, κατασκευάζουν θεωρίες ώστε να ερμηνεύσουν το γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν πως ένα αόρατο τμήμα του σώματός τους (που συνήθως αποκαλείται «ψυχή») συνεχίζει να υπάρχει και μετά το θάνατο· πως όντα ελέγχουν το σύμπαν· πως η ύπαρξη ξεπερνά κατά πολύ τα δεδομένα της παρατήρησης. Οι συγκεκριμένες θεωρίες είναι λειτουργιστικές, δηλαδή επιχειρούν να προσδιορίσουν τον κοινωνικό, ψυχολογικό και πολιτικό ρόλο που παίζουν τα πράγματα τα οποία χαρακτηρίζουμε «θρησκευτικά». Οι παρακάτω θα μπορούσαν να θεωρηθούν κλασικοί λειτουργιστές:

- Ο Καρλ Μαρξ (1818-1883): στο έργο του σχετικά με την πολιτική οικονομία ο Μαρξ ερμήνευσε τη θρησκεία ως ένα φαινόμενο που κατευνάζει το αίσθημα του πόνου και της αλλοτρίωσης στους καταπιεσμένους, ενώ, παράλληλα, τους αποτρέπει απ' το να κάνουν κάτι για να αλλάξουν τη μοίρα τους, μια και η έσχατη ευθύνη θεωρείται ότι ανήκει σ' ένα ον που βρίσκεται εκτός Ιστορίας.

- Ο Εμίλ Ντιρκέμ (1858-1917): δίνοντας τον κοινωνιολογικό ορισμό της θρησκείας,

θεωρεί πως ένα σύνολο πεποιθήσεων και πρακτικών συντελούν στη διαμόρφωση κοινωνικών κοινωνικής ταυτότητας μεταξύ των ατόμων που τις αποδέχονται.

● Ο Ζίγκμουντ Φρόιντ (1856-1939): στις ψυχολογικές μελέτες του, ο Φρόιντ παρομοιάζει τη θρησκευτική συμπεριφορά με το θεραπευτικό ρόλο που παίζουν τα όνειρα στην εκτόνωση αντικοινωνικών εντάσεων έτσι ώστε να μην απειλείται η θέση του ατόμου εντός της ομάδας.

Αν και οι τρεις αυτές κλασικές προσεγγίσεις διαφέρουν αισθητά, η καθεμία μπορεί να κατανοηθεί ως *λειτουργιστική* στο βαθμό όπου η θρησκεία αναφέρεται σ' ένα θεσμό που βοηθά τα άτομα και τις κοινότητες να αναπαράγονται.

Η προσέγγιση μέσω οικογενειακής ομοιότητας

Πέρα από τον *ουσιακρατικό* ορισμό της θρησκείας (ότι υπάρχει, δηλαδή, κάποιος μη εμπειρικός πυρήνας δίχως τον οποίο κάτι δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως θρησκευτικό) και τον *λειτουργιστικό* ορισμό (ότι, δηλαδή, οι θρησκείες συντελούν στην ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών), υπάρχει και μια τρίτη προσέγγιση: ο ορισμός που στηρίζεται στην οικογενειακή ομοιότητα. Άμεσα συνδεδεμένη με τη φιλοσοφία του Λούντβιχ Βίγκενσταϊν (1889-1951), η προσέγγιση μέσω οικογενειακής ομοιότητας προϋποθέτει ότι τίποτα δεν ορίζεται επί τη βάση μόνο της ουσίας ή της λειτουργίας. Όπως ακριβώς τα μέλη μιας οικογένειας μοιράζονται *λίγο-πολύ* μία σειρά από χαρακτηριστικά, ή όπως ακριβώς όλες οι δραστηριότητες που ονομάζουμε «παιχνίδια» μοιράζονται *λίγο-πολύ* μια σειρά από χαρακτηριστικά, τα οποία δεν είναι εξίσου καταναμεμένα σε όλα τα μέλη των ομάδων που αποκαλούμε «οικογένειες» ή «παιχνίδια», με τον ίδιο ακριβώς τρόπο καθετί –συμπεριλαμβανομένης της θρησκείας!– θα πρέπει να ορίζεται βάσει μιας σειράς συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που είναι *λίγο-πολύ* κοινά στα μέλη της ίδιας ομάδας.

Η «θρησκεία» ως ταξινόμηση

Συμπερασματικά, καταλαβαίνουμε ότι η λέξη «θρησκεία» κατά πάσα πιθανότητα μας λέει περισσότερα για το χρήστη της λέξης (τουτέστιν, αυτόν που ταξινομεί) παρά για

το ίδιο το φαινόμενο που ταξινομείται. Για παράδειγμα, ένας φροϊδιστής ψυχολόγος δε θα υποστηρίξει ότι η θρησκεία λειτουργεί ως καταπίεση των μαζών, αφού η φροϊδική θεωρία αποκλείει τη συγκεκριμένη μαρξιστική άποψη. Αντίστοιχα, ένας ερευνητής που υιοθετεί την προσέγγιση του Βίγκενσταϊν είναι δυνατόν να υποστηρίξει ότι κάτι φαίνεται πως παρουσιάζει έναν αριθμό από δεδομένα χαρακτηριστικά, αλλά όχι αρκετά ώστε να οριστεί ως «θρησκεία». Αν, λόγου χάρη, οι αγώνες ποδοσφαίρου ικανοποιούν πολλά από τα κριτήρια της λεγόμενης «θρησκείας», τότε τι είναι εκείνο που δε θα μπορεί να ονομαστεί θρησκεία εάν μπορεί να χαρακτηριστεί έτσι το ποδόσφαιρο; Τελικά, μια τόσο γενικευμένη χρήση του όρου «θρησκεία» τι συνέπειες έχει στην ιδιαιτερότητα κι ως εκ τούτου στη χρησιμότητά του; Όσο για εκείνους που υιοθετούν την ουσιοκρατική προσέγγιση, δε βρίσκουν καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι μόνο οι θεσμοί με τους οποίους κάποιος συμφωνεί αποτελούν γι' αυτόν εκφάνσεις μιας αυθεντικής εσωτερικής εμπειρίας, ενός βιώματος ή ενός συναίσθηματος, ενώ κάθε διαφορετική παράδοση τη χαρακτηρίζει επικριτικά ως ρηχή και επίπλαστη.

Τι είναι, λοιπόν, θρησκεία; Όπως και κάθε άλλο λήμμα στο λεξικό μας, η «θρησκεία» αποτελεί μια ιστορική κατασκευή που διαφορετικοί κοινωνικοί συντελεστές τη χρησιμοποιούν για διαφορετικούς σκοπούς: προς ταξινόμηση συγκεκριμένων τομέων της κοινωνικής ζωής, προς προώθηση, υποτίμηση ή θεωρητικοποίησή τους. Οτιδήποτε αποτελεί ή δεν αποτελεί, πάντως, η θρησκεία είναι, αν μη τι άλλο, ένα στοιχείο ρητορικής που τα μέλη μιας ορισμένης ομάδας χρησιμοποιούν για να διευθετούν τη συλλογική τους ταυτότητα.

Κατανοώντας τη θρησκεία

Θρησκείματα της αρχαιότητας

Αυτόχθονα θρησκείματα

Ινδουισμός

Τζαϊνισμός

Βουδισμός

Σιχισμός

Ζωροαστρισμός

Ιουδαϊσμός

Χριστιανισμός

Ισλάμ

Τα θρησκείματα της Ανατολικής Ασίας

Η Πίστη Μπαχάι

Η θρησκεία στον σύγχρονο κόσμο

Γλωσσάριο

Περιεχόμενα του βιβλίου *Οι Θρησκείες του Κόσμου*

Καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης Ιστορίας, η θρησκεία έχει παίξει ζωτικό ρόλο στη διαμόρφωση των κάθε είδους πολιτισμών και έχει επηρεάσει καθοριστικά τις διεθνείς σχέσεις και τις παγκόσμιες εξελίξεις στον σύγχρονο κόσμο.

Το βιβλίο *Οι Θρησκείες του Κόσμου*, εμπλουτισμένο με σχεδόν 200 έγχρωμες εικόνες, προσφέρει με εύληπτο και αντικειμενικό τρόπο μια ολοκληρωμένη εικόνα της παγκόσμιας θρησκευτικότητας, από τις απαρχές του ανθρώπινου είδους μέχρι τα σύγχρονα θρησκευτικά κινήματα. Αποτελεί λοιπόν έναν πολύτιμο οδηγό για κάθε σκεπτόμενο πολίτη του 21ου αιώνα ο οποίος θέλει να κατανοήσει τις δυναμικές που διέπουν τον μικρό αλλά πολύπλοκο κόσμο μας.

Ο **Κρίστοφερ Πάρτριτζ** είναι Καθηγητής Σύγχρονων Θρησκειών στο Πανεπιστήμιο του Τσέστερ, στην Αγγλία. Το ερευνητικό του έργο και οι δημοσιεύσεις του επικεντρώνονται σε θέματα νέων θρησκειών και εναλλακτικών μορφών θρησκευτικότητας στη Δύση, ενώ έχει υπάρξει επιμελητής έκδοσης σε πολυάριθμα έργα θρησκευσιολογίας.

Εκδόσεις **Ψευανός**

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 1 • 106 79 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 210 33 02 234 • FAX: 210 33 02 098
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN 960-453-043-7

9 789604 530434